

Vera S. GAVRILOVIĆ

DOGODILO SE PRE ČETRDESET GODINA

Prvi kongres lekara partizana Jugoslavije u Bosanskom Petrovcu 1942. godine

Donet Statut sanitetske službe NOV i POJ.

Ove godine, kada se navršava 40-godina od Prvog kongresa lekara partizana Jugoslavije i donošenja Statuta sanitetske službe NOV i POJ, Savez naučnih društava za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije, pridružuje se tim značajnim jubilejima, evocirajući uspomene i obeležavajući ih prvi put u našem časopisu „Acta historiae medicinae stomatologiae pharmaciae medicinae veterinariae”.

O kongresu lekara partizana u B. Petrovcu, povodom raznih godišnjica, već su pisali: M. Levi, Đ. Mešterović, G. Nikoliš (više puta), A. Zimolo i drugi. Tako, naša kazivanja, *nisu i ne mogu biti nova*. Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Jugoslavije je bilo organizator Simpozijuma povodom 30-godišnjice ovog kongresa 1972., godine u Bosanskom Petrovcu, na inicijativu jednog od svojih ranijih predsednika generala akademika prof. dr Gojka Nikoliša, i sazivača kongresa te daleke 1942. godine.

Ideja o organizaciji Prvog kongresa lekara partizana Jugoslavije

Dolaskom u Bosansku Krajinu 1942. godine, kako piše tadašnji referent saniteta pri Vrhovnom štabu dr Gojko Nikoliš, približili su se lekarском idealu: mirovanju ranjenika! Mirovanje, kao glavni preduslov lečenja i ozdravljenja. To, petomesečno mirovanje u Krajini je činilac koji je imao strateški značaj, jer je on, sam po sebi i nezavisno od svega ostalog, bio odlučujući za izlečenje i povratak u borbene redove nekoliko stotina ranjenika.

Tako smatra da je osnovna karakteristika saniteta u Bosanskoj Krajini, kakvu su zatekli avgusta 1942. godine, bila visoka razvijenost njegove teritorijalne, pozadinske komponente, na izvesnu štetnost trupne komponente.¹

Planinsko šumski masivi Grmeča, Srnetice i Klekovače pružali su idealne prirodne, bezbedonosne uslove za izgradnju bolničke mreže. Tako je Operativni štab za Bosansku Krajinu bio u mogućnosti da Centralnoj bolnici, već po dolasku, stavi na raspolaganje tri šumske bolnice (Otaševac, Slatinu, Šobotovac), a uz to i bolničke kapacitete na Grmeču (šumske bolnice „Centralna”, Korićanica, Lastva i druge) za prijem tolikog broja ranjenika.

Pored svih tih povoljnih okolnosti, postavljalo se mnoštvo novih i složenih zadataka:

- sređivanje Centralne bolnice (definitivni smeštaj, izgradnja kapaciteta koji nedostaju, unutrašnja organizacija, disperzija);
- pripremanje lekarskog kongresa;
- izrada Statuta sanitetske službe.²

Ideja o organizaciji kongresa lekara partizana došla je na um referentu saniteta VŠ dr Nikolišu još na planini Treskavici, za vreme predaha, 24. juna 1942. godine, kada je mogao da razmišlja o svemu što su preživeli za poslednjih nekoliko meseci. U sastavu pet proleterskih brigada, koliko ih je tada bilo u toj grupi, nalazio se 21 lekar, jedan farmaceut i 11 medicinar. Slušao je da ih u Bosanskoj Krajini ima priličan broj, da su veze sa slobodnom teritorijom u Baniji i Kordunu dobre, a i tamo je više lekara. Kada ih je već toliko zašto se ne bi sastali, upoznali i razmenili mišljenja, bila je prva pomisao dr Nikoliša.

Došavši u Bosansku Krajinu, ideja o kongresu je bivala sve jača. Vojnopolitičko stanje je bilo izuzetno povoljno, rađale su se nove brigade, a s njima i novi problemi u sanitetskoj službi. Došao je kritični čas da se preduzmu potrebne mere za organizaciju kongresa. Svoju zamisao dr Nikoliš je prvo saopštio dr Vasi Butozanu, kome se ideja dopala i prihvatio se tehničke pripreme kongresa. Prvobitno je trebalo o tome da upozna i dobije pristanak Vrhovnog komandanta.

Tako se dr Nikoliš krajem avgusta uputio iz Petrovca čak u Glamoč, gde se tada nalazio Vrhovni štab. Slikovito opisuje svoj put, kada je jašući dobro poznatim i pomalo već monotonim putem Drvar—Prekaja—Rore—Glamoč imao prilike da razmišlja o svojoj ideji i šta treba da kaže Vrhovnom komandantu.

Tita je zatekao u jednoj usamljenoj vodenici izgrađenoj od kamena, na sprat, na jugoistočnoj strani grada, upravo izvan grada. Pošto ga je obavestio o svemu što se desilo za poslednjih mesec dana, kada su se sreli na Cincar planini, prešao je na pitanje kongresa. Ma koliko je bio siguran u opravdanost svoje ideje, nije bio siguran da li će moći da je odbrani i opravda pred Vrhovnim komandantom. Povučio toliki broj lekara na dvodnevno zasedanje uprkos relativnom miru oko slobodne teritorije, bilo je, ipak, opasno. Kaže kako je naročito podvlačio „politički značaj i eventualne reperkusije kongresa među našim lekarima u okupiranim gradovima”. Tito je, kao i uvek, pažljivo i mirno saslušao izlaganje svog referenta saniteta. S neskrivenim zadovoljstvom je prihvatio ideju i obećao da na Kongres pošalje izaslanika Vrhovnog štaba da pozdravi učesnike i da će obezbediti emisiju preko radio stanice „Slobodna Jugoslavija”.³

Kada se 1. septembra vratio u Bosanski Petrovac dr Nikoliš je napisao poziv za kongres „Svim lekarima na oslobođenim teritorijama Jugoslavije”.⁴ Već u tom proglasu nastojao je da naglasi da će Kongres, osim stručno-organizacionih pitanja, morati da razmotri pitanje mobilizacije lekara iz neoslobođenih gradova u narodnooslobodilačku vojsku. Kongres je sazvaao za 25. septembar, a poziv je poslao 3. septembra. To objašnjava, ne samo svojom „ondašnjom mladalačkom nadobudnošću

Referent saniteta
pri
Vrhovnom štabu
3-IX-1942.

SVIMA LJEKARIMA NA OSLOBODJENIM TERITORIJAMA JUGOSLAVIJE.

Drugovi,

Već odavno se osjećala među nama, partizanskim lekarima, potreba za tehničkog pretresanja mnogobrojnih stručno-medicinskih i organizacionih pitanja našeg partizanskog saniteta. Neophodno je potraženo ovakvim situacijama dati jedinstveno gledište.

Kalje, naša naredno-oslobodilačka borba, uzimajući sve širine i širine naša, nastavlja pred nas zadatak popunjavanja našeg ljekarskog kadra svojim snagama. Postavlja se, dakle, zadatak široke mobilizacije lekara sa neoslobođene teritorije. Činjenica je da su mnogi od tih lekara, stajući još uvijek pod uticajem fašističke propagande, obavješteni o prvoj snazi koju danas predstavlja sanitet naredno-oslobodilačke partizanske i dobrovoljske vojske Jugoslavije. Usled toga oni su pasivni, kolebljivi, pa čak i zastrašeni našom oslobodilačkom borbom.

Potrebno je tu propagandu okupatora razbijati. Jedan i drugi, i stručno organizacioni i ovaj poslednji, politički, zadatak mi se možemo uspešno riješiti jedino preko naših, i inače veoma oskudnih, izdanja.

Zbog toga sazivamo Kongres, prvi kongres, lekara narodno-oslobodilačke i dobrovoljske vojske Jugoslavije.

Kongres će se održati od 25 do 27 septembra na teritoriji sresa Petrovac/štabu u Petrovcu/ 25 septembra/ sa slijedećim dnevnim redom:

25 septembra prije podne

otvorenje Kongresa i pozdravni telegrami, "Lekari u oslobodilačkoj borbi na rodu Jugoslavije" /referirao drug Dr. Gejko Nikoliš /.

"Uloga partizanskog lekara u oslobodilačkoj borbi" /referirao drug Dr. Simo Milešević /.

Progled lekarima neoslobođenih oblasti Jugoslavije.

25 septembar poslije podne

iz odabrano pitanja ratne hirurije: strukturalne rane, fraktura, amputacije, zaoštali pogodak, primena antitetanusačkog serum, kongelacije /referirao drugovi: Dr. M. Petrović, Dr. B. Petrović, Dr. B. Petrović /.

ST XI 21

vić Dejan, Dr. Milošević Sima

vić Dejan, Dr. Milošević Sima, Dr. Klajnapel
Frano/.2/ Higijenska-epidemiološka služba u našoj
vojsci/referenti: drugovi Dr. Milošević
Sima i Dr. Božević Borislav/.

26 septembar prije podne

"Organizaciona pitanja našeg Saniteta";

/Referirše drug. Dr. Gojka Nikoliš /.

svaki učesnik treba da sredi svoja vlastita iskustva i zapažanja, kako bi
mogao uzeti učešća u diskusiji po navedenim temama Kongresa. Na Kongresu
treba da se sastane što veća broj ljekara i starijih medicinara, rukovodi
oca i organizatora sanitetske službe. Ali da sanitetska služba ne bi trpi
la za vrijeme osuštva ljekara, drugovi će morati, u sporazumu sa svojim re
ferentima odnosno štabovima, obavezati, da na svim mjestima ostane najnu
žniji broj sanitetskih snaga.

SMRT FAŠIZMU I SLOPOMU NARODU.

Referent Saniteta

pri
Vrhovnom štabu
Gojka Nikoliš

Dopis referenta Saniteta pri Vrhovnom štabu
dr Gojka Nikoliša svim zdravstvenim radnicima
kojim saziva kongres u Bosanskom Petrovcu 1942.

(str. 173-174)

nego, prije svega, strahovanjem da se u onoj, trenutno vrlo povoljnoj
vojnoj situaciji štogod ne poremeti, pa da ideja o kongresu sasvim propad
ne".⁵ Tim kongresom želelo se da postigne jedinstvo stavova u medicin
skim metodama i u organizacionim rešenjima.

Za kongres je napisao dva referata: „Uloga lekara u oslobodilačkoj
borbi Jugoslavije” i „Organizaciona pitanja našeg trupnog saniteta”. Ra
dio ih je u prirodi i osami i bio zadovoljan njima, naročito referatom o
organizacionim pitanjima, jer je tako stekao samopouzdanje da je njegova
argumentacija čvrsta.

Završene referate poslao je 20. septembra po kuriru čak u Mlinište,
gde se tada nalazio Vrhovni štab. U pismu Vrhovnom komandantu zamo
lio ga je da pročita i odobri referate, da pošalje na Kongres predstavnika
Vrhovnog štaba, da im se dodeli jedno prevozno sredstvo i stenograf, da
se upute glumci i da se štampariji izda nalog da štampa referate.⁶

Već sutradan, 21. septembra, Vrhovni komandant odgovara svom
referentu saniteta:

„Saljem ti natrag referate, ali bih te molio da mi ih poslije Kongresa
pošalješ da bi ih mogao iskoristiti za „Slobodnu Jugoslaviju”. Referati
su dobri, tako da nisam imao šta ispraviti. Za našeg političkog delegata na
Kongres poslali smo čiču Janka*, a za vojnog predstavnika druga kape
tana Veljka**. Želim mnogo uspeha radu vašeg kongresa.”⁷

To pismo, veli dr Nikoliš, bilo mu je istinska nagrada.

Iz programa (str. 176) vide se imena referenata i nazivi referata o
kojima je bilo reči na Kongresu.

U svojoj analizi Kongresa dr Nikoliš ističe:

Prvo, politički odjek Kongresa je bio nesumnjiv, bio je upućen
lekarima i studentskoj omladini neoslobođenih krajeva Jugoslavije i
dopro je do svih okupiranih gradova, kako preko redovnih partijskih
kanala, tako i preko „Slobodne Jugoslavije”. Taj politički proglas potpi
sao je prof. dr Sima Milošević, „nesumnjivo najuglednija ličnost u našem
sanitetu onog vremena”.

Drugo, značaj Kongresa postaje još jasniji ako se ima u vidu i
istorijski trenutak u kome je održan, kada su fašističke snage bile na vr
huncu svoje moći.

Treće, i unutrašnja vojnopolitička situacija u Jugoslaviji potvrdi
la je opravdanost sazivanja Kongresa u to vreme. Raspolagalo se veli
kim iskustvom u organizaciji sanitetske službe u borbenim jedinicama,
stvarale su se nove brigade, a predstojalo je formiranje divizija.

Sa stručnog stanovišta Kongres je zauzeo jedinstvene stavove u
pitanjima ratne hirurgije, koji su bili u to vreme dosta savremeni, na
visini hirurške doktrine velikih armija u drugom svetskom ratu. Dr
Nikoliš piše, kako je za njega bila najveća satisfakcija što su „učes
nici Kongresa u diskusiji potvrdili i potkrijepili svojim iskustvima ocje
ne koje sam dao u referatu „Organizaciona pitanja našeg trupnog sani
teta”. Meni je izgledalo kao da smo nešto „prelomili” i da smo učinili
nešto veliko za dobro naših ranjenika”.⁸ Taj referat je visoko ocenjen
od strane političkog rukovodstva i štampan u „Vojnopolitičkom pregle
du” od 1. XII 1942. god. pod nazivom „Novo u razvitku naše sanitetske
službe”.

Izrada Statuta sanitetske službe

Početkom decembra 1942. godine, dr Nikoliš kao referent sani
teta, dobija obaveštenje od Vrhovnog štaba da će se u njemu formirati
odseci za razne službe, uključujući i sanitetski odsek, što je potvrdilo
njegove ranije stavove „gde je mesto sanitetske službe i kako bi je tre
balo povezati sa nekim operativnim tijelom u Vrhovnom štabu”. U vezi
sa tim dobio je zaduženje od general Terzića da izradi dokumenat koji
bi poslužio kao opšta osnova za organizaciju saniteta u našoj vojsci. Do
govorili su se da njegov naziv bude „Statut”.⁹

* Moša Pijade.

** Pavle Ilić-Veljko, umro kao generalpukovnik 1964. god.

PROGRAM

PRVI KONGRES LEKARA-PARTIZANA

Bosanski Petrovac, 25—27. septembar 1942. godine.

Sazivač: referent saniteta V. Š. dr Gojko Nikoliš
Mesto: Dom kulture, bivši Sokolski dom
Vreme: sunčano i toplo;

Broj učesnika: lekara	29
farmaceuta	2
medicinara	7
srednjemed. radnika	12
ukupno	50

Kongres otvorio: dr Gojko Nikoliš

Počasno predsedništvo: Josip Broz Tito, dr Mladen Stojanović, dr Miloš Pantić, dr Ružica Rip i dr Safet Mujić.

Radno predsedništvo: Dr Simo Milošević, dr Jovan Bulajić, dr Vaso Butozan, dr Vojislav Dulić i dr Ivo Matić-Perara.

Sekretari: Milorad Pavlović i Krešo Majer, studenti medicine.

Pročitano je pozdravno pismo druga Tita.

Pozdravi: Moša Pijade u ime CK KPJ; Đuro Pucar-Stari u ime Oblasnog komiteta KPJ; prof. dr Pavle Savić u ime beogradskog Univerziteta; Mišo Pavićević u ime ranjenika; Miloš Kecman-Vojsko u ime NO odbora, zatim predstavnici AFŽ; Dušan Đurić-Zinaja u ime medicinara i pionira.

Upućeni pozdravni telegrami: Josipu Brozu Titu, Centralnom komitetu KPJ, Staljinu i lekarima SSSR, Amerike i Engleske.

Izložba: — Zdravstveno-prosvetna štampa
— dez-aparati, udlage, autoklav, prvi zavoj — sve izrađeno u partizanskim radionicama.

- Referati: 1. *Gojko Nikoliš*: Uloga lekara u oslobodilačkoj borbi Jugoslavije;
2. *Simo Milošević*: Rad partizanskih lekara u narodu;
3. *Franc Klajnhapel, Izidor Papo*: Lečenje fraktura, indikacije za amputaciju i operativna tehnika amputacije;
4. *Simo Milošević*: Primena antitetanuskog seruma;
5. *Dejan Popović*: Lečenje kongelacija;
6. *Đuro Mešterović*: Lečenje rana i zaostali pogodak;
7. *Simo Milošević, Borislav Božović*: Higijensko-epidemiološka služba u narodnooslobodilačkom ratu;
8. *Stjepan Štajner*: Konstrukcija suve komore za dezinfekciju;
9. *Gojko Nikoliš*: Organizaciona pitanja našeg trupnog saniteta.

LEKARIMA, STUDENTSKOJ MEDICINARSKOJ OMLADINI I OSTALIM SANITETSKIM RADNICIMA
NEOSLOBODENEI KRAJESA JUGOSLAVIJE.

Lekari i medicinari N.O.P. i D.V. Jugoslavije sa svog prvog Kongresa održanog od 25 do 27. IX. na oslobođenoj teritoriji Jugoslavije, svedući pokretu svih drugovima pobijanim od fašističkog okupatora, što kaže po drugovima i tajnicima porobljenog Jugoslavije, svoj plamen i borbeni isplamiti:

! Smrt fašizmu — sloboda narodu !

Pokrenut ljubav za slobodom i nezavisnošću naroda Jugoslavije i revolucionarnom irinom protiv fašističkih okupatora, koji su porobljeni namu zemlju i u voj sproveli takav sistem ubistava, terora i pljačke prema kojemu su bili jedni od najzločinijih koji je dosad zabilježila istorija, jedan dio radničkih i boljševičkih lekara, na raznim krajevima Jugoslavije, stupio je u redove narodnooslobodilačke N. i D. Vojske da svojim radom potpomogne borbu naroda Jugoslavije za slobodu i nezavisnost. Taj broj lekara postajao je, u borbi protiv koje je bio partizanski sanitet, na dan u dan sve veći, tako da danas ima saniteta, a do broju i po kvalitetu, pratećih tajnu snagu koja je sposobna da se suprotstavi svim poteškoćama, u koje dosiđava u svojoj krevetu i neravnopravnoj borbi. U borbi, organizovanim radom i sanitetom izveo je svoje fašističke borbe od ekvencije, uključujući je u, preko najdivnijih pljački, prisilivši da se ravnanje, vitoseve kojima nema ravnika po stepenikom podizanju bitke. I dok nas, dok nad cijelom Evropom valja gusti fašistički iram, ovdje u srcu oslobođene Krajine, ujed sa istom junackim partizanskim duhom priseno i posebno bliska buktinjska nauka, kultura i čovječnost. Mi je druzima nasosno, mi nećemo se sačuvati da se nikad ne ugasi, mi, partizanski lekari i medicinari, koji smo se sastali da, usred tužnoga rata, pretresemo medicinska iskustva, stečena sa ovog godišnjeg dana borbe.

Ali velike su i žrtve koje smo mi dali na oltar slobode. Kraljev okupatoru vidjer imoćava je i zavladao već desetljeće vijesti kolera. Nakoćava je sponoznata kuma Zecevića, Kasimirna, Parovna, Drugarova, Katanina, Pava i kine i zednjih drugih. Pokorona de proklamati iše odrativnošću i pravdom spasićući narode našeg naroda, plžneno gadaćući ustave i četnike, Zevanica i Druke Klajnhapela koji su svoje sracno "Jugoslavija" iskakivani na nezavisnomim lekarima i bolničarima, nek goxorukim ravnateljima.

Lekari i studentska medicinarska omladina neoslobodjene Jugoslavije! Zvate li da se neprogledna lista ustavno-četničkih zaklona? Kao vam samo zakoniko, primjera da se uviđate kako se Marka Klajnhapela i njegovi gosodare, u zloboćuškoj vladi londonskoj "bore protiv okupatora".

Dne 5. novembra 1941 god. u selu Brajčevima u Srbiji četnici Druke Klajnhapela uхватili su u straževana 19 drugova i drugarica partizana među kojima veliki dr. bolničarke i dvije medicinarke. U maju 1941 god. lekarica Dr Vetaša ubijena je u četničkoj zaslavi u Srbiji.

Lekarica Dr. Ruzica Filip zarobljena je od četnika u vojevina Javno u Kozlaku 20 marta 1942.

Lekar Dr. Anderson uхватen od četnika na spavaću i zaklan u selu Klovača u srcu bosanskom.

Dr. Mujbegić zaklan od četnika na Mačevcima.
Februara 1942 jedan od srbijskih odreda, podvodiću de ispred nadmoćnog neprijatelja, bio je primoran da sakrije 14 svojih teških ravnika i dvije bolničarke u jednoj osamljenoj kući na planini Ledevaniku. Četnici su sproveli te žrtve u grolani svih 14 ravnika i obidivje bolničarke. Ma ja u june 1941 u selu G. i kuma u Hercegovini, četnici su zapalili školu i u voj 11 teških bolničara.

Lekarica Dr. Kerpi strijelana od ustava u Baša Luce.
Lekar Dr. Zukanović strijelan od ustava u Baša Luce.
Lekarica Dr. Šterc strijelana od ustava u Baša Luce.
Lekar, narodni heroj Dr. Mladen Stojanović zaklan od četnika kod Prava.

zora.

Лекари, медицинари, родољуби ? Указујете ли на паметне мотиве који су вас покљели да ступите у редове борбених војски или да се одлучите за борбу против окупатора и његових слугу, управљачи или полицајци да се прикључите нама, да припојите борбу својих нападаних народа. Ко није о народи, тај није пријатељ народа. А ми не само што не учествујемо у борби ослободилачкој борби и према томе нисте с народом у најтешким тренуцима његове историје него сте присиљени од стране окупатора и његових радних слугу свих врста, усташа, Пондљиваца, Ђондљиваца, четника Крсто Милошевића и Драге Милашевића, да ступите извесним поробљенима и погубљенима наших народа. Не доводите да се залаже на страну народног непријатеља. Ако сматрате да у динамичкој борби можете бити неутрални, то је велика и неопредивна слабост. Неутралност ника и не може бити да је свеједно где родите и коме служите јер да је вас позвао Хитлер, и то је велика и неопредивна слабост јер ви не служите људима него вијеројцима, учитељима и убицама једнаких, немилосрдних старца и позване дјеце, који су спрежни да вас убију онога тренутка кад им више не будуће потребни. Уједино смо да нема никога међу нама ко сумња у скору и потпуно побједу нас и наших савезника Совјетског Савеза, Енглеске и Америке над фашистима, тки највише свих окупатора који је никада немао циљева. Кад сутра наши народи извојују своју слободу, чиме ћете моћи оправдати што нисте били са својим народима у најтешким тренуцима њихове историје ? Јест виста. Којојемство се данас налази на политичкој историјској преградници. Данас се бори за слободу не само за ослобођење него за слободу свих народа. И у тој борби иду, који се прикључе тиме што сте људима радницима, намерају се на страни непријатеља тумачења, непријатеља слободу и прогреса. Свакада сте своје народне воје спутавали у својој едукцији, одвањате сваке личне стварања своја лична срећа, јер је тки васкиња кањете створити, бржата на страни борба са сва оне који спремају висте, јер је то тки послат, постојеће свих створених народно-ослободилачку борбу и ступите у редове наше војске партизанске и добровољачке војске, јављате борбе за слободу, братство и близу свих народа Југославије.

[Handwritten signatures and notes at the bottom of page 178, including names like Stjepan Velicki, Ante Kukuljinec, and others.]

[Handwritten signatures and notes on page 179, including names like Stjepan Velicki, Ante Kukuljinec, and others.]

Jedni vojsci, ulef. Zimih. avtoritete B. C.
Moje šef centralne apotke kika fante
Janje. Ref. sanit. i. hirurg. part. odreda
Sasporac ref. san. u Rukop. part. odreda
Pjeseva stionim odredicem. com. u voj. l. part. l. part.
Lidic. Sara. Som. raja.
Šumih. Lu. L. m. m. - 1
Dr. Milan Ljopoljar
Dr. Lora Bolad. et.
Dr. Franjo Vrnar

**Proglas učesnika Prvog kongresa lekara-partizana
svim zdravstvenim radnicima Jugoslavije**

(str. 177-180)

Projekat Statuta dr Nikoliš je napisao samo za nekoliko dana. Nije mu to bio težak zadatak. „Sve što je u njemu napisano, sve je to već bio glavni sadržaj razmišljanja i djelovanja ne samo moga već i svih zdravstvenih radnika u našoj vojsci, sve je to bilo predmet mnogih razgovora i rasprava. Statut, kao sinteza našeg dosta skupo plaćenog iskustva, kao nužnost da se dadnu neke opšte organizacijske norme i kodeks ponašanja, već je odavno visio u vazduhu, još od dolaska u Bosansku Krajinu, a naročito poslije petrovačkog ljekarskog kongresa...”

Napisani projekat Statuta je, bez ikakvih izmena, usvojen i, Vrhovni komandant ga je potvrdio svojim potpisom 10. novembra 1942. godine.

Dr Nikoliš objašnjava, kako je polazeći od najaktualnijih problema koje je postavljao život nastojao da Statut da jasniji odgovor na tri kapitalna pitanja:

Prvo, odnos između saniteta i komandovanja. Još u uvodnim stavovima Statuta se zato insistira na pravilnom odnosu i tešnjoj saradnji između saniteta, vojnopolitičkog rukovodstva i organa narodne vlasti. Sanitetski rukovodilac je „organski dio štaba” jedinice čijim sanitetom rukovodi. Sanitetske mere predlaže referent, a naređuje komandant. U Statutu se reguliše način donošenja odluke o rasporedu sanitetskih ustanova za vreme borbi (čl. 24, tačka f). Sanitetu pripada prvenstvo u korišćenju zemljišta, objekata i transportnih sredstava ukoliko je reč o potrebama ranjenika. „Sanitetsko osoblje je sastavni dio naše Narodno-

oslobodilačke vojske i kao takvo ono uživa sva moralna i materijalna prava koja pripadaju svakom drugom borcu. U sanitetsko osoblje moraju biti regrutovani fizički zdravi ljudi”.

Drugo, Statutom su određene snage i sredstva sanitetske službe u trupi: trebalo je to učiniti zato što je postojala neujednačenost u kadrovima i materijalu u raznim jedinicama. Posledica toga bila je nemogućnost donošenja jedinstvene procene efikasnosti rada sanitetske službe u trupi. Statut zato određuje broj bolničara u četi, bataljonu i brigadi, higijensku mobilnu ekipu u brigadi, a u diviziji hiruršku ekipu, prihvatnu bolnicu i bolničarsku četru.

Treće, Statut daje i samom sanitetskom kadru najopštiju orijentaciju za stručni rad. Najjači naglasak je na preventivnom i zdravstveno-prosvetnom radu u trupi. Ukazuje se neophodnost brižljive evidencije i statistike oboljevanja i ranjavanja, a insistira se na obučavanju sanitetskog kadra koje treba da se vrši neprekidno i na svakom mestu. („Svaka sanitetska ustanova-sanitetska škola”).¹⁰

Prema sastavljaču Statuta „naš sanitetski kadar dobio je u Statutu čvrst oslonac i oštro oruđe da se izbori za učvršćenje svog autoriteta i za organizaciju službe u trupi. Da se izbori!”

Statutom je regulisano sanitetsko rukovodstvo. Celokupnim radom saniteta NOV i POJ rukovodi šef Sanitetskog odseka Vrhovnog štaba dr Gojko Nikoliš, čime je prestao da funkcioniše kao referent saniteta VŠ, koja je funkcija postojala od kraja novembra 1941. godine¹¹. Referent za bolnice je dr Herbert Kraus, referent za epidemiologiju dr Miroslav Šlesinger i referent za apotekarstvo mr ph Jela Žunić.¹²

Na osnovu Statuta sanitetske službe NOV i POJ počelo je organizovanje sanitetskih jedinica i ustanova u četama, bataljonima, brigadama i divizionima NOV i POJ u svim krajevima Jugoslavije, ali uslovljeno materijalnim, kadrovskim i drugim mogućnostima, kao i specifičnostima pojedinih područja.

BELESKE

¹ Nikoliš G., Korijen, stablo, pavelina, Memoari, Sveučilišna naklada Liber sa Prosvjetom, Zagreb, 1980, 428. — ² Ibid., 429. — ³ Ibid., 1, 432. — ⁴ Zbornik dokumenata i podataka u narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, knj. 1, dok. 37, str. 64 od 3. IX 1942. Poziv referenta saniteta VŠ dr Gojka Nikoliša „Svim ljekarima na oslobođenim teritorijama Jugoslavije”. — ⁵ Loc. cit. 1, 433. — ⁶ Zbornik dokumenata i podataka u narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, knj. 12, dok. 33, str. 56. Pismo referenta saniteta VŠ dr Gojka Nikoliša Vrhovnom komandantu s molbom da pročita i odobri njegova dva kongresna referata i druge potrebe u vezi kongresa u B. Petrovcu. — ⁷ Ibid., knj. 12, dok. 34, str. 57 od 21. IX 1942. Pismo Vrhovnog komandanta svome referentu saniteta dr Gojku Nikolišu o pozitivnoj oceni njegova dva kongresna referata i delegatima koje šalje na kongres. — ⁸ Loc. cit. 1, 437. — ⁹ Ibid., 456. — ¹⁰ Ibid., 457. — ¹¹ Dragić Đ., Anić N., Nastanak i razvoj sanitetskih jedinica sa hronologijom događaja iz sanitetske službe u narodnooslobodilačkom ratu, Vojnoistorijski glasnik, Beograd, 1981, XXXII, 184, 190. — ¹² Dragić Đ., Hronologija značajnijih događaja za sanitetsku službu u toku NOR-a 1941-1945, Vojnomedicinski pregled, 1981, 38, 6, 424-5.

Vera S. GAVRILOVIĆ

CE QUI SE PRODUISIT AVANT QUARANTE ANS

Premier Congrès des médecins partisans de Yougoslavie à Bosanski Petrovac, 1942.
Promulgation du Statut du service sanitaire NOV et POJ.

L'initiateur, et en même temps celui qui convoqua le Premier Congrès des médecins partisans en cette lointaine année 1942, fut le référendaire sanitaire de cette époque auprès du Commandement suprême, Dr. Gojko Nikoliš.

L'idée de l'organisation d'un congrès de médecins partisans vint à l'esprit du Dr. Nikoliš déjà pendant qu'il se trouvait sur la montagne Treskavica, lors d'un moment de pause, le 24 Juin 1942, quand il eut en peu de temps pour réfléchir sur tout ce qu'ils avaient enduré et survécu jusque là. Le nombre de médecins dans la structure des cinq brigades prolétaires, autant qu'il y eut alors dans ce groupe et dans toute la Bosanska Krajina, pourquoi ne se rencontreraient-ils pas, feraient connaissance et n'échangeraient-ils pas leurs opinions, voilà ce qui fut la première pensée du Dr. Nikoliš.

A la fin du mois d'août 1942, il se rendit auprès du Commandant suprême, pour lui exposer son idée et obtint son consentement. Il trouva Tito dans un moulin isolé, pas loin de Glamoč. Aussi convaincu qu'il fut de la légitimité de son idée, il n'était pas bien sûr qu'il saurait la défendre devant le Commandant suprême. Cependant, Tito adopta son idée avec un contentement non dissimulé, et lui donna son consentement pour la tenue d'un congrès.

C'est le septembre que le Dr. Nikoliš adressa une invitation au congrès „à tous les médecins se trouvant sur les territoires libérés de la Yougoslavie”. Par ce congrès, il désirait atteindre l'unité des points de vue concernant les méthodes médicales et dans les solutions d'organisation.

Le 20 septembre, il adressa ses deux rapports à Tito, afin d'obtenir son approbation, et déjà le lendemain, soit le 21, il reçut sa réponse disant que ceux-ci étaient bons et qu'il n'avait rien à changer, mais qu'il devait les lui renvoyer après le congrès pour les faire imprimer dans „la Yougoslavie libre”.

Le Congrès justifia entièrement son existence. Neuf rapports furent exposés et des points de vue uniques furent adoptés en ce qui concerne les questions au sujet de la chirurgie de guerre, questions à cette époque assez actuelles et à la hauteur des doctrines chirurgicales des grandes armées de la Seconde Guerre mondiale. Le général Nikoliš écrit que ce fut pour lui la plus grande satisfaction que les participants à ce Congrès lors des discussions, confirmèrent et renforcèrent par leurs propres expériences, les appréciations contenues dans son rapport. „Questions d'organisation de notre service sanitaire de troupe”. Il lui sembla qu'ils avaient „bâclé” et accompli quelque chose important pour le bien des blessés.

Au début de décembre 1942, le Dr. Nikoliš, à titre de référendaire du service sanitaire, reçut une information du Commandement suprême, qu'on formerait dans ce service des sections pour divers services, y compris un département sanitaire, ce qui confirma ses points de vue antérieurs. „Où devrait se trouver le service sanitaire et comment il faudrait le rallier à un corps opérationnel du Commandement suprême”. Il fut chargé d'établir un document qui servirait comme base générale pour l'organisation du service sanitaire dans notre armée. Son nom serait „Statut”.

Il écrivit ce Statut dans l'espace de quelques jours seulement et comme synthèse d'une expérience payée fort cher; ainsi qu'une nécessité d'établir les normes d'une organisation générale et un codex de conduite.

Le Statut fut adopté sans aucune correction et le Commandant suprême le confirma par sa signature le 10 novembre 1942. D'après l'auteur du Statut, le Dr. Nikoliš, „notre cadre sanitaire obtint par ce document un solide appui et une arme tranchante qui lui permit d'arriver à la consolidation de son autorité, et pour l'organisation du service dans la troupe. „Pour réussir dans sa lutte”!

(Rad je primljen u Uredništvu 24. VIII 1982. god.)

Vlastimir TURUDIĆ

VETERINARSKA SLUŽBA SRPSKE VOJSKE U RADOVIMA NAŠIH
ISTORIČARA — ISPRAVKE I DOPUNE (II)

XIV

J. ROMANO: ORGANIZACIJA I RAZVOJ VETERINARSKJE
SLUŽBE U SRPSKOJ VOJSCI (1800—1918), BEOGRAD, 1964:

Str. 7. Vojnoveterinarska škola u Beču nije bila osnovana 1777. već 1767. god. i to pod nazivom „K. K. Pferdecuren und Operationsschule”. U vezi s tim treba se podsetiti da je Veterinarska visoka škola u Beču 1967. god. proslavila dvestotu godišnjicu postojanja.¹

Str. 16. Prvi marveni lekar u Državnoj ergeli „Dobričevo”, kod Čuprije, nije bio postavljen 1855. već 1854. godine, ako izuzmemo marvenog lekara Dragutina Bertića koji je od 1852. god., kada je bio postavljen za upravnika i štalmajstora ergele, često obavljao i pojedine veterinarske poslove².

Nije prihvatljivo piščevo gledište da je proces sistematskog formiranja i organizovanja vojnoveveterinarske službe u Srbiji otpočeo tek 1860. god. Pre bi se moglo reći da je taj proces započeo 1851—1853. god., kada je došlo do postavljenja prvog marvenog lekara u Lekarsko odeljenje Glavnog vojnog štaba, formiranja prve vojne marvene bolnice u Topčideru i druge u Čupriji, popune ergele svim potrebnim stručnim kadrom itd.³

Str. 17. Podela razvoja veterinarske službe Srpske vojske na razdoblje do 1860. godine i razdoblje do kraja prvog svetskog rata, a pogotovo podela drugog razdoblja na dve etape (1860—1890. i 1890—1918) nema istorijskog opravdanja.

Str. 18—19. Sanitetsko (treba: Lekarsko) odeljenje Glavnog vojnog štaba nikada nije „rukovodilo sanitetskom službom vojnog i civilnog sektora” već je to radilo Sanitetsko odeljenje Popečiteljstva unutrašnjih dela sve do izdvajanja vojske 10. marta 1859. iz nadležnosti tog popečiteljstva. Prema tome, Glavni vojni štab nije bio potčinjen Popečiteljstvu unutrašnjih dela do 1860. nego do 1859. god. Uskoro, 14. maja 1859, bilo je izglasano i Ustrojstvo Glavne vojne uprave („Ustroenie Glavne voene uprave”), pa je ona sjedinila upravljanje celokupnom vojskom putem tri odeljenja. Jedno od njih, Administrativno-ekonomsko, rukovodilo je vojnim sanitetom i marvenim lekarstvom⁴.

Str. 20. Marveni lekar Jovan Teodorović nije mogao završiti „Visoku veterinarsku školu” u Budimpešti, jer takve škole nije bilo u njegovu doba na teritoriji Austrijske carevine.